

ЛІТЕРАТУРА:

1. Почепцов Г.Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.
2. Agarwal R., Viswanathan S., Animesh A. The "New" World of Negotiating: Interactions Mediated by Information Technology. *The Psychology of Negotiations in the 21st Century Workplace: New Challenges and New Solutions*. L.: Taylor and Francis, 2012. 588 p.
3. Узлов Н.Д. Психотехнология: к проблеме определения понятия. *Вестник пермского университета: Философия. Психология. Социология*. 2011. Вып. 1 (5). С. 32–42.
4. Селевко Г.К. Альтернативные педагогические технологии. Москва: НИИ школьных технологий, 2005. 224 с.
5. Шейнов В.П. Управление конфликтами: теория и практика. Минск: Харвест, 2010. 912 с.
6. Штроо В.А., Елисеенко А.С. Методологические аспекты проектирования фасилитационной сессии. *Журнал практического психолога*. 2017. № 2. С. 31–56.
7. Базаров Т.Ю. Бизнес-образование: развитие организаций или организация развития? *Организационная психология*. 2013. Т. 3. № 4. С. 92–108. URL: <http://orgpsyjournal.hse.ru>
8. Болотова А.К., Мартынова А.В. Прикладная психология в бизнес-организациях: Методы фасилитации. Москва: ИД ВШЭ, 2013. 320 с.
9. Петренко І.В. Комунікативно-технологічне врегулювання соціального конфлікту у різних сферах суспільної практики. Актуальні питання застосування на практиці досягнень сучасної педагогіки і психології: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, Україна, 11–12 травня 2018 р.). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2018. С. 84–87.
10. Марков М. Технология и эффективность социального управления. Москва: Прогресс, 1982. 267 с.
11. Jo Nelson. *The Art of Focused Conversation for Schools, Third Edition: Over 100 Ways to Guide Clear Thinking and Promote Learning*. iUniverse LLC Bloomington, 2013. 337 p.
12. R. Bruce Williams, Foreword by Arthur L. Costa. *Twelve Roles of Facilitators for School Change*. 2nd edition. Thousand Oaks, California: Corwin Press, 2008. 272 p.

УДК 159.964.21

**«КОНФЛІКТ-МЕНЕДЖМЕНТ» У ПРАКТИЦІ
УРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ В МОЛОДІЙ СІМ'Ї**

Руда Н.Л., к. психол. н., доцент кафедри психології
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Шевченко В.Г., студентка факультету педагогіки та психології
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті визначено особливості конфліктів у сучасній молодій сім'ї. Розглянуто психологічну сутність «конфлікт-менеджменту». Описано формувальний експеримент, який здійснювався через використання тактики «психологічного посередництва» для урегулювання конфліктів в молодих сім'ях. Наведено результати формувального експерименту. Зауважено, що своєчасне надання психологічної допомоги сім'ї сприятиме зміцненню родини.

Ключові слова: *сімейні конфлікти, конфлікт-менеджмент, психологічне посередництво, урегулювання конфліктів, рольова несумісність, очікування.*

**Рудая Н.Л., Шевченко В.Г. «КОНФЛИКТ-МЕНЕДЖМЕНТ» В ПРАКТИКЕ УРЕГУЛИРОВАНИЯ
КОНФЛИКТОВ В МОЛОДОЙ СЕМЬЕ**

В статье описаны особенности конфликтов в молодой семье. Рассмотрена психологическая сущность «конфликт-менеджмента». Описан формирующий эксперимент, который проводился с использованием тактики «психологического посредничества» для урегулирования конфликтов в молодых семьях. Представлены результаты формирующего эксперимента. Отмечено, что своевременное предоставление психологической помощи семье будет способствовать ее укреплению.

Ключевые слова: *семейные конфликты, конфликт-менеджмент, психологическое посредничество, урегулирование конфликтов, ролевая несовместимость, ожидания.*

**Ruda N.L., Shevchenko V.H. «CONFLICT-MANAGEMENT» IN THE PRACTICE OF CONFLICT
RESOLUTION IN YOUNG FAMILIES**

The article presents the results of a forming experiment aimed at establishing relationships inside young families. According to statistics data, today from 52% to 62% of divorces occur in young couples. That is why these families need psychological help.

The experiment, which took place in three stages, is described further. At the first stage, young families underwent psychodiagnostic examination to determine the tactics of their behavior in the conflict and the specifics of the manifestation of aggression. At the second stage, families were offered corrective and developmental work on family relationships in the form of tactics of “psychological mediation”. At the third stage, a final psychodiagnostic survey was conducted among families to determine the level of effectiveness of the conflict management (tactics of “psychological mediation”) on the relationship in young families.

The results of the analysis of behavior in conflicts show that as a result of psychological mediation women’s indicators of tactics of compromise have increased and the indicators of tactics of avoidance have decreased. Among the men, the results of the experiment showed a decrease in the indicators of competition tactics.

The results the manifestation of aggression study among women before and after psychological mediation showed a decrease in irritability and verbal aggression. Men also showed lower signs of irritability and verbal aggression.

During the experiment it was concluded that “conflict management” positively affects the style of behavior in resolving family conflicts.

Key words: family conflicts, conflict management, psychological mediation, conflict resolution, role incompatibility, expectations.

Постановка проблеми та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сімейні відносини – це складний феномен, складна психічна реальність, система взаємодії, контактів, зв’язків. Для сім’ї частота контактів, їхній зміст визначається тим, як члени сім’ї ставляться один до одного, тобто емоційний компонент міжособистісних відносин визначає стан та розвиток взаємодії.

За даними Департаменту сім’ї та дітей Міністерства соціальної політики України, українські сім’ї вже не є такими міцними, як колись. Показники розлучень в Україні зростають (у 2016 році порівняно з 2015 роком число розлучень зросло на 1,2 тисячі (35,46 тис. в 2016 році проти 34,2 тис. у 2015 році) [12].

Сьогодні від 52% до 62% розлучень припадають на молоді подружжя. Своєю чергою експерт з питань сімейної політики та сімейних відносин зазначив, що серед пар, які живуть в громадянському шлюбі, 95% через певний проміжок часу розлучається. Дослідження також свідчать, що 40% жінок та 30% чоловіків відчувають нестачу знань щодо того, як будувати щасливі подружні стосунки, і вважають корисним проводити навчання, присвячене основам створення щасливої сім’ї [13].

Постановка проблеми сімейних відносин, визначення психологічних основ їх розуміння є актуальними завданнями не тільки у зв’язку з відзначеною дослідниками кризою сучасної сім’ї та назрілими наслідок цього психотерапевтичними завданнями – психологічне розуміння сімейних відносин має теоретичне та практичне значення для досягнення благополуччя та стабільності сімейних відносин [5; 6; 9; 11].

Сучасна сім’я перебуває у стані гострої кризи, що, звичайно, впливає на життєдіяльність сім’ї: матеріально-економічне становище, житлово-побутові умови, мораль-

но-психологічний клімат і духовність сім’ї, народження та виховання дітей, організацію відпочинку та вільного часу.

Проблеми, які стоять перед сучасною сім’єю, не можуть не позначитись на сімейному мікрокліматі, взаємостосунках між подружжям, внутрішньо сімейному спілкуванні, психолого-емоційному стані сім’ї. Зростання кількості розлучень, подружніх конфліктів свідчить про нестабільність взаємостосунків, перебування сімей у стресових ситуаціях, дефіцит позитивних емоцій, що позначається на активності людини, її працездатності, погіршує стан психічного та фізичного здоров’я, збільшує кількість дитячих захворювань, призводить до депресій, невротичних, психосоматичних розладів, сприяє появі алкоголізації, наркотизації, збільшує кількість випадків суїциду.

Сучасний світ досить стримано і терпляче ставиться до «нетривалого життя» молоді сім’ї. Зараз це нормально, коли після короткого часу, люди розуміють, що вони не підходять один одному і приходять до рішення, що їм пора розлучитися. Здавалося б, рішення про шлюб приймалося дорослими людьми, які здатні відповідати за свої вчинки і готові нести відповідальність. Однак статистика розлучень від цього не змінюється.

Постановка проблеми сімейних відносин, визначення психологічних основ їх розуміння є актуальними завданнями не тільки у зв’язку з відзначеною дослідниками кризою сучасної сім’ї та назрілими у зв’язку з цим психотерапевтичними завданнями – психологічне розуміння сімейних відносин має теоретичне та практичне значення для досягнення благополуччя та стабільності сімейних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Будь-який подружній конфлікт – протистояння інтересів, потреб, поглядів. Подібне протистояння розглядається як

перешкода, гальмо до здійснення інтересів і намірів іншого партнера У зв'язку з цим з'являється почуття роздратованості, протесту, агресії.

Л. Ковакс писала про етапи розвитку відносин, де згадувала про етап злиття, при якому люди не можуть насититися один одним і поглинені прекрасним почуттям «любов'ю». Багато пар перетворюється в одне ціле, вони разом проводять час, вони з жадібністю поглинають інформацію один від одного. Їх свідомість дещо змінена в цей період, оскільки вони знаходяться під впливом ейфорії закоханості. На цьому етапі відносин вони не бачать в дійсності людини. Вони дивляться на світ через «рожеві окуляри». Цей етап може тривати до півтора року.

Після – починається другий етап – очікування. Це і є випробування часом. У цей період ми починаємо бачити людину такою, якою вона є, дещо під іншим кутом. Приходить розуміння того, що він не відповідає ідеалу, який був придуманий спочатку. Це викликає відчуття, схоже на маленьку зраду, що викликає почуття відрази, ненависті і злості. Таким чином, ми оцінюємо людину гірше, ніж вона є насправді. У цей період відбувається пошук оптимальної дистанції з партнером, робота над своєю ідентичністю, потрібно навчитися сприймати відмінності партнера і вчитися вирішувати конфлікти. Даний етап зазвичай супроводжується кризою першого року життя. Непідготовленість до такої ситуації може тільки ускладнити цю кризу. На цьому етапі люди часто розлучаються [1].

Аналіз наукової літератури дав змогу виокремити такі типи конфліктів в молодих сім'ях:

1. *Істотне значення у виникненні подружнього конфлікту мають ті очікування, які з'явилися в партнерів до моменту вступу в шлюб.* Для чоловіка й жінки найбільш типові підвищені очікування по відношенню одне до одного, що нерідко є основою конфлікту при розбіжності очікувань з дійсністю [4; 7; 9].

За даними Уїлларі Ф., Харлі виділяє п'ять основних потреб для чоловіків та жінок, задоволення яких забезпечує стабільність шлюбу, а незадоволення веде до конфліктів і може привести до розлучення. П'ять основних потреб чоловіка в шлюбі: сексуальне задоволення, супутник по відпочинку, приваблива дружина, ведення домашнього господарства, замилювання. П'ять основних потреб жінки в шлюбі: ніжність, можливість поговорити, чесність і відкритість, фінансова підтримка, посв'ячення родині [2]. Отже, потреби чоловіків і жінок

розрізняються, тому людям важко пристосуватися до подружнього життя.

2. *Конфлікти, засновані на незадоволенні цінності нашого «Я».* Кожна людина, одружуючись, вносить у подружнє життя свої неповторні риси, своє «Я». Психодинаміка взаємин буде визначатися двома автономними «Я».

Успіх шлюбного життя залежить від того, наскільки партнери можуть зрозуміти, увійти у внутрішній світ, усвідомити специфічні проблеми й переживання іншого. Від цього залежить процес взаємної адаптації, перехід від «Я» до нового психологічного утворення – «Ми» [5; 9; 10; 11].

3. *Конфлікти на ґрунті ролівої несумісності.* В основі даної групи конфліктів, що виникли на ґрунті поділу праці, неузгодженості в системі взаємних прав і обов'язків у родині, лежить теорія ролей.

Ці конфлікти можуть об'єднатися з першою групою, тому що поділ праці між подружжям можна розглядати як несумісність потреб чоловіка й жінки у взаємодопомозі, співробітництві й психічній підтримці. Отже, конфлікт ролей можна розглядати як конфлікт особливої специфічної потреби [9; 11].

Для соціально-психологічного аналізу ролей у родині має значення висновок дослідників про невизначеності норм, що регулюють у цей час шлюбно-сімейні, рольові відносини. Така ситуація ставить перед родинами ряд соціально-психологічних проблем. Кожному партнерові в родині в цілому доводиться «вибирати» певний зразок рольової взаємодії з безлічі існуючих [8].

4. *Сексуальні конфлікти.* Сексуальна потреба пов'язана з емоційно-психологічними потребами. Якщо в одного з партнерів не задовольняється почуття власного достоїнства, якщо до нього ставляться з неповагою, почуттям ворожості, то сексуальні відносини не будуть протікати нормально [5; 6; 10; 11].

Коли конфлікт виникає між людьми, які володіють різним рівнем інформованості, мають різний темперамент, це часто приводить до формування конфліктів на сексуальному ґрунті.

5. *Конфлікти на ґрунті ревності.* Ревниві люди зазвичай фанатичні, негнучкі, відрізняються низькою здатністю до компромісних рішень, люблять сваритися. З одного боку, ревності породжуються певними рисами характеру, і тому кількість ревнивців все ж таки набагато менше, ніж число закоханих; з іншого боку, ревності – це якість, що виникає як реакція на власну недостатність і недосконалість [6; 7].

Мета статті – дослідити ефективність «конфлікт-менеджменту» при урегулюванні конфліктів в родині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першим етапом дослідження було визначення специфіки подружніх конфліктів. Методами дослідження були обрані психодіагностичні методики (тест описання поведінки К. Томаса, діагностика стану агресії за допомогою опитувальника Басса-Даркі), включене спостереження та застосування методів математичної обробки (Т-критерію Вілкоксона для оцінки зрушення значень досліджуваної ознаки і r_s -коефіцієнту рангової кореляції Спірмена для виявлення ступеня взаємозв'язку змін). За результатами експериментального дослідження було визначено десять подружніх пар, які погодились співпрацювати з психологом щодо подолання конфліктів в їх сімейному житті. Як метод «конфлікт-менеджменту» була обрана техніка «психологічного посередництва» [3]. Впродовж трьох днів проводилась корекційно-консультативна робота з парою. Ефективність цієї роботи визначалася через повторне діагностування.

«Конфлікт-менеджмент» допомагає подолати напруги, виникаючі в конфліктах, вносити баланс в психіку людини та випробувати менше внутрішніх конфліктів, які не є конструктивними та мають руйнівний характер. Окрім цього, люди навчаються ефективно втручатися та допомагати іншим у вирішенні проблем.

В процесі психологічного посередництва було пройдено наступні етапи.

1. Аналіз конфліктів. На цьому етапі визначалися учасники конфлікту, проблемне поле конфлікту, позиції та інтереси опонентів.

2. Роздільна робота з учасниками конфлікту. На цьому етапі працювали над такими аспектами у взаємодії подружжя, як пом'якшення обвинувальної позиції учасників конфлікту, трансформація запиту до іншого в запит до себе. Оговорювалися проблеми, які підлягають подальшому обговоренню під час спільної зустрічі.

3. Процес спільного обговорення та урегулювання проблеми. Ця стадія включала в себе спільне обговорення учасниками конфлікту існуючих проблем та вироблення погоджень, які були направлені на їх вирішення. На цій стадії робота посередника проводилась в двох аспектах: організація конструктивного діалогу та забезпечення психологічної атмосфери.

Наведемо емпіричні дані, які збиралися до та після експериментального впливу на відносини в родині.

Результати дослідження тактики поведінки в конфліктах можна трактувати наступним чином. Жіноча вибірка показує, що для дружин домінуючими формами поведінки у конфліктах з чоловіками є:

1) тактика уникнення, середній бал якої складає 7,3 бала, говорить про те, що жінки вміють уникати сімейних конфліктів;

2) тактика пристосування, середній бал якої складає 6,8 бала, показує, що жінки приймають участь у вирішенні конфліктів та погоджуються робити те, що бажають чоловіки, тобто підтримують їхні думки;

3) тактика компромісу, середній бал якої складає 6,6 бала, говорить про те, що жінки поступаються в своїх інтересах та частково задовольняють інтереси чоловіків.

Для чоловіків же, навпаки, найбільш характерними є наступні форми поведінки у конфліктах з дружинами:

1) тактика конкуренції, середній бал якої складає 6,8 бала, що говорить про намагання чоловіків насамперед відстоювати свої позиції у конфліктах.

2) тактика компромісу, середній бал якої складає 6,3 бала, показує, що чоловіки знаходять частково прийнятне рішення для себе та для дружин.

Результати аналізу поведінки у конфліктах показують, що за наслідками корекційно-розвивальної роботи (психологічного посередництва) у жінок підвищилися показники тактики компромісу, середній бал якої складає 7,2 бала (до експерименту 6,6 бала) та знизилися показники тактики уникнення, середній бал якої складає 5,9 бала (до експерименту 7,3 бала). Це свідчить про те, що жінки намагаються досягти згоди у конфліктах та йдуть назустріч чоловікам.

У чоловіків результати експерименту показали зниження показників тактики конкуренції, середній бал якої складає 5,7 бала (до експерименту 6,3 бала), які говорять про те, що чоловіки намагаються бути більш толерантними та не прагнуть будь-якою ціною відстоювати свої позиції у конфліктах.

Результати дослідження агресії можна інтерпретувати наступним чином.

Жіноча вибірка показує, що у дружин домінуючими є такі види реакцій:

1) вербальна агресія, середній бал якої складає 6,7 бала, говорить про те, що жінки проявляють та виражають свої негативні почуття через крик, загрози;

2) роздратованість, середній бал якої складає 6,4 бала, показує те, що дружини проявляють свої негативні почуття при найменшому збудженні;

3) почуття провини, середній бал якої складає 5,4 бала, говорить про можливе переконання жінок в тому, що вони погані, що діють погано, а також відчувають муки сумління;

4) підозра, середній бал якої складає 5,3 бала, показує, що жінки підозрюють чоловіків, обережно до них ставляться, а також переконують себе в тому, що чоловіки намагаються їм зашкодити.

А для чоловіків найбільш характерними є наступні реакції:

1) вербальна агресія, середній бал якої складає 7,2 бала, говорить про вираження чоловіками негативних почуттів як через форму, так і через зміст словесних відповідей;

2) роздратованість, середній бал якої складає 6,7 бала, показує, що при найменшому збудженні чоловіки проявляють свої негативні почуття через запальність та грубість;

3) підозра, середній бал якої складає 5,9 бала, говорить про те, що чоловіки підозрюють своїх жінок за будь-яких обставин,

4) почуття провини, середній бал якої складає 5,8 бала, говорить про те, що чоловіки іноді відчувають муки сумління;

5) фізична агресія, середній бал якої складає 5,4 бала, говорить про те, що чоловіки використовують свою фізичну силу проти жінок.

Результати дослідження прояву агресії у жінок до та після психологічного посередництва показали зниження роздратованості, середній бал якої складає 5,8 бала (до експерименту 6,4 бала), та вербальної агресії, середній бал якої складає 5,2 бала (до експерименту 6,7 бала). У чоловіків також знизилась показники роздратованості, середній бал якої складає 5,3 бала (до експерименту 6,7 бала) та вербальної агресії, середній бал якої складає 6,5 бала (до експерименту 7,2 бала).

Отже, сімейні пари намагаються контролювати засоби взаємодії в сім'ї. Вони навчаються використовувати різні типи поведінки у відповідний момент. Намагаються переводити взаємні обвинувачення в прохання та спроби виконати їх. Не концентруються цілком на яких-небудь недоліках іншого, а намагаються зрозуміти, як діє на партнера їх власна поведінка. Жінки намагаються грати роль менш сильної особистості в сім'ї та дозволяють чоловікам брати на себе відповідальність у сімейних справах.

Для визначення змін показників тактики поведінки у конфліктних ситуаціях, а саме тактики співробітництва та показни-

ків конфліктності в сім'ях були застосовані наступні методи: Т-критерій Вілкоксона та коефіцієнт рангової кореляції r_s Спірмена.

За допомогою Т-критерію Вілкоксона ми визначили, чи виявляється зрушення показників в якомусь одному напрямі більш інтенсивним, ніж в іншому. Сума рангів дорівнює 210, що відповідає розрахунку:

$$\sum Rr = \frac{N \cdot (N+1)}{2} = \frac{20(20+1)}{2} = 210.$$

Сума рангів нетипових зрушень складає емпіричне значення критерію Т:

$T = \sum Rr$, де Rr – рангове значення зрушень з більш рідким знаком.

Отже в даному випадку, $T_{\text{емп}} = 1+1+2 = 4$

Визначимо критичні значення Т для $n = 20$:

$$T_{\text{кр}} = \begin{cases} 60 (p \leq 0.05) \\ 43 (p \leq 0.01) \end{cases}$$

Емпіричне значення Т попадає в зону значення: $T_{\text{емп}} < T_{\text{кр}}$.

Таким чином, ми признаємо, що показники тактики співробітництва в другому замірі підвищуються на статистично значущому рівні $p \leq 0,01$. Можемо зробити висновок про те, що «конфлікт-менеджмент» позитивно впливає на стиль поведінки при вирішенні сімейних конфліктів.

За допомогою методу рангової кореляції Спірмена ми визначили силу та спрямованість кореляційного зв'язку між двома ознаками.

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена розраховується за формулою:

$$r_s = 1 - 6 \cdot \frac{\sum d^2 + Ta + Tb}{N \cdot (N^2 - 1)}$$

де $\sum d^2$ – сума квадратів різниць між рангами;

Ta й Tb – поправки на однакові ранги;

N – кількість досліджених.

$$r_s = 1 - 6 \cdot \frac{1182.5 + 189 + 121}{20 \cdot (20^2 - 1)} = -0.1222.$$

Визначаємо критичні значення r_s при $N = 20$:

$$r_{s_{\text{кр}}} = \begin{cases} 0,45 (p \leq 0,05) \\ 0,57 (p \leq 0,01) \end{cases}$$

$$r_{s_{\text{емп}}} < r_{s_{\text{кр}}} \quad (p \leq 0,05).$$

Кореляція між показником тактики співробітництва у конфліктах та показником конфліктності в сім'ї не відрізняється від нуля.

Аналіз проведеної роботи показує, що «психологічне посередництво» позитивно впливає на стиль поведінки при вирішенні сімейних конфліктів, на їх урегулювання та сприяє покращенню міжособистісного спілкування.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Аналіз дослідження типів пове-

дінки подружжя у конфліктних ситуаціях показав, що жінки проявляють більш миролюбні тенденції, ніж чоловіки, виявляють конструктивну поведінку в конфліктах і взагалі саме вони створюють позитивну атмосферу сім'ї та намагаються зберегти гармонію сімейного життя. Чоловіки намагаються у конфліктах самоствердитися та любов'ю ціною відстояти свою точку зору.

Щодо аналізу ступеню проявлення агресивності у подружжя в конфліктних ситуаціях, то слід відзначити, що серед чоловіків та жінок в однаковій мірі характерне проявлення вербальної агресії, яка своєю чергою викликає справжнє роздратування, грубощі та гнівну реакцію, що є здебільшого наслідком низької культури спілкування у подружжя.

Підводячи підсумок, ми дійшли висновку, що сімейні пари намагаються контролювати засоби взаємодії в сім'ї. Вони навчаються використовувати різні типи поведінки у відповідний момент. Намагаються переводити взаємні обвинувачення в прохання та спроби виконати їх. Не концентруються цілком на будь-яких недоліках іншого, а намагаються зрозуміти, як діє на партнера їх власна поведінка. Жінки намагаються грати роль менш сильної особистості в сім'ї та дозволяють чоловікам брати на себе відповідальність у сімейних справах.

Експериментальне вивчення ефективності використання тактики «психологічного посередництва» у роботі з молодими сім'ями засвідчило, що «психологічне посередництво» як тактика «конфлікт-менеджменту» позитивно впливає на стиль поведінки при вирішенні сімейних конфліктів, на їхнє урегулювання та сприяє покращенню міжособистісного спілкування.

Тому важливо вже на ранніх етапах становлення сім'ї надавати їй психологічну допомогу у формі індивідуальних і сімейних консультацій, психологічної просвіти та корекційно-розвивальної роботи. Це може стати додатковим чинником зміцнення сім'ї, успішності виконання нею своєї соціальної ролі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Building a Reality-Based Relationship: The Six Stages of Modern Marriage by Liberty Kovacs. Published December 21st 2007 by in Universe. 139 p.
2. Василець Т.Б. Мужчина и женщина – тайна сакрального брака. СПб.: Речь, 2010. 496 с.
3. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. СПб.: Питер, 2008. 544 с.
4. Кісарчук З.Г. Психологічна допомога сім'ї. Навч. посібник. К.: Главник, 2006. 128 с.
5. Корольчук М.С. Психология сімейних взаємин. К.: Ніка-центр, 2011. 296 с.
6. Малкина-Пых И.Г. Семейная терапия. Справочник практического психолога. М. ЭКСМО, 2008. 856 с.
7. Некрасов А.А. Семья без «брака». М.: Центрполиграф, 2012. 223 с.
8. Олифирова Н.И. Психология семейных кризисов. СПб.: Речь, 2008. 360 с.
9. Седих К.В. Психология сім'ї: навч. посіб. К.: Академвидав, 2015. 192 с.
10. Федоренко Р.П. Психология сім'ї: навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 362 с.
11. Шнейдер Л.Б. Семейная психология. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006. 768 с.
12. Українці масово розлучаються: цифри вказують. URL: <https://narodna-pravda.ua/2018/01/15/ukrayintsi-masovo-rozluchayutsya-tsyfry-vrazhayut/>
13. Криза української сім'ї http://ipress.ua/news/kryza_ukrainskoi_simi_61_podruzhnih_par_rozluchayutsya_21641.html.